

Prvky všetkých štyroch typov jazyka vo fínčine

Podľa typológie Vladimíra Skaličky všetky jazyky sveta môžeme rozdeliť do skupín podľa ich typu. V jeho teórii „Typologie jazyků“ publikované v 1943 rozdeľuje štyri základné typy jazykov: aglutinačné, izolačné, flexívne a introflexívne. Netvrdí však, že existujú čisto flexívne, aglutinačné atď. jazyky, ale jazyky rozdeľuje do jednotlivých skupín podľa toho, že ktoré znaky v ňom prevažujú (Skalička, 262).

Keď vychádzame zo Skaličkovho tvrdenia, že „souhrn [gramatických] pravidiel nazýva sa typ [a p]rotože mnohá pravidla nejsou pevná, existuje v každém jazyce více typů“ (Skalička, 262) môžeme hľadať aj vo fínčine prvky viacerých typov.

Na základe Skaličkovej teórie Popela vymenuje nasledujúce typy jazykov:

1. typ izolačný: „morfémy jednofunkční, špatně vyvinuá diferenciacie morfém : slovo (existuje tedy jenom zřetelná diferenciacie morfém-slovo : věta)“
2. typ aglutinačný: „morfémy jednofunkční, dobře vyvinuté diferenciacie morfém : slovo, slovo : věta (slovo existuje tedy jako jasně diferencovaná gramatická jednotka)“
3. typ flexivní: „morfémy mnohofunkční, dobře vyvinuté diferenciacie morfém : slovo : věta (slovo existuje tedy jako jasně diferencovaná gramatická jednotka)“
4. typ introflexivní: „morfémy mnohofunkční, špatně vyvinutá diferenciacie morfém : slovo (existuje tedy jenom zřetelná diferenciacie morfém-slovo : věta)“ (Popela, 9)
- (5.) typ polysynthetický: „více koreňů se spojuje do jednoho slova, tj. vznikají složeniny. Tento typ v žádném jazyce není dominantní, nýbrž se uplatňuje na druhém místě vedle typů jiných“ (Skalička, 263).

Prvky izolačné

Prvky izolačného typu vo fínčine sú mi. využívanie adpozícií alebo zložených konštrukcií pomocou pomocného slovesa, keďže ako to tvrdí Jan Pokorný vo svojom diele *Lingvistická antropologie jazyk, mysl a kultura* izolačné jazyky „vyjadřují gramatické kategorie samostatnými formálními prvky, tj. předložkami, členy, pomocnými slovesy a částicemi“ (Pokorný, 78).

a. Adpozíciá

Fínčina, napriek tomu že je to aglutinačný jazyk, často využije predložky, a hlavne postpozície, a to najčastejšie na vyjadrenie príslovkového určenia času alebo miesta:

talon edessä pred domom, *miehen takana* za mužom, *kaksi tuntia sitten* pred dvomi hodinami, atď. Riho Grünthal vo svojom diele *Finnic adpositions and cases in change* sa domnieva, že tento jav sa dostal do fínčiny pravdepodobne zo švédčiny, keďže predložkové väzby sa chovajú podobne v oboch jazykoch (Grünthal, 64).

Vo fínskom jazyku koexistujú predložkové väzby a sufixy, ktoré môžu zastupovať tú istú funkciu. Napr. predložku *ilman* (bez) sa dá nahradiť sufixom *-ton/tön*: *ilman rahaa* = *rahaton* bez peňazí alebo sufixom abessivu *-tta ilman paitaa* = *paidatta* bez košele.

Tak ako aj postpozícia *kanssa* sa dá nahradiť komitatívom:

Äiti tuli lasten kanssa. = *Äiti tuli lapsineen.*¹ Matka prišla so svojimi detmi.

b. Perfektum / plusquamperfektum

Tak ako perfektum aj plusquamperfectum je vyjadrený konštrukciou pozostávajúcou sa z dvoch slovies, čo je charakteristické na izolačný typ jazyka. Tvar sa pozostáva z pomocného slovesa *olla* + aktívneho participia v prítomnosti

perfektum: *olen sanonut* povedal som

plusquamperfektum: *olin sanonut* bol som povedal

c. Futurum

Fínčina nemá na vyjadrenie budúceho času jeden ustálený spôsob.² Dá sa to však vyjadriť pomocou takých morfológických konštrukcií, ktoré primárne majú inú funkciu:

a. tvarom prítomného času slovesa (vid'. dole)

b. zloženinou *olla* + aktívny prítomný participium, napr.: *olen sanova* – poviem³

c. pomocou tretieho infinitívu v illative

„*Huomenna tulet itkemään*“ (Révay, 159). Zajtra budeš plakať.

¹ <http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=1224>

² <http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=1542>

³ Sikorski, Piotr. *Gramatyka języka fińskiego*. Poznań: Naukowe Uniwersytetu IM Adama Mickiewicza, 1984

d. pomocou štruktúry perfekta

*Kun olen syönyt, menen kauppaan.*⁴

Prvky flexívne

Flexívne jazyky tiež využívajú afíxy, ale tie sú v silnejšom vzťahu s kmeňom ako u aglutinačných jazykov. Jaroslav Popela na základe Skaličkovho diela to vysvetľuje tak, že flexívne typy „dík mnohofunkčnosti formému, vytváří se pevné spojení sémantému (kořene) s formémem (koncovkou), v aglutinačnám typu, kumulujícím jednofunkční formémý, je jejich spojení se sémantémem mnohem volnější“ (Popela, 16). Druhý veľký rozdiel, kvôli čomu je platné aj predošlé tvrdenie, je, že sa nedá určiť hranice medzi jednotlivými sufixmi, preto sa presne nedá morfológicky vymedzovať skupinu hlások (sufix) ktorá by vyjadrovala napr. rod, číslo a osobu a podstatných mien. V slovenčine napr.: s mužmi – koncovka *-mi* vyjadruje navzájom mužský rod, množné číslo a tretiu osobu. Vo fínčine sa to prejavuje napr.:

a. Genitív v plurálu a genitív a illatív + posesívny sufix

Sufix genitívu v množnom čísle je typickým príkladom flexívnych sufixov, keďže sa nedá určiť jednoznačnú hranicu medzi sufixom plurálu a genitívu, ale jeden celok vyjadruje obe kategórie: *lapsi : las-ten*.

Tak isto sa nedá určiť hranicu medzi posesívnym sufixom a sufixom genitívu či illativu:

Gen: *lapse-ni*

Ill: *lapse-eni*

b. Pasív

Obecným sufixom pasívu je *-(t)tA*, ktorý vyjadruje slovesný čas a takzvanú ‘štvrtú osobu’ vo fínčine. Pod fínskym pasívom sa rozumie „životný, bližšie neurčený činiteľ“ (Lindroos, 133) napr.:

Ostetaan talo. (Kupuje sa dom.) kde sufix *-taan* zahrňuje fínsky pasív (neurčeného činiteľa) a prítomný čas.

⁴ <http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=1543>

c. Futurum

Ako už som zmienila, budúci čas slovesa vo fínčine sa zhoduje s tvarom prítomného času slovesa:

(*Nyt*) *Matkustan kotiin.* (Teraz) Cestujem domov.

(*Huomenna*) *Matkustan kotiin.*(Zajtra) budem cestovať domov.

d. Lokálne pády

Vo fínčine existujú aj tzv. zložené sufíxy, ktoré zastávajú viac než jednu funkciu, a ich segmenty sa nedajú použiť samostatne jako funkčný sufíx. Takými sú napr. sufíxy primárnych lokálnych pádov:

vnútorný vzťah u lokálnych pádoch vyjadruje segment -s- (inesív -s-sa, elatív -s-ta, illatív -s-*een*), kým vonkajšie vzťahy vyjadruje -l- (adesív -lla, ablatív -lta, allatív -lle).⁵ Touto otázkou sa zaoberá János Pusztaý v diele *Gyökereink* („Naše korene“). Podľa Pusztaýho sa tieto sufíxy vyvinuli minimálne z dvoch primárnych sufíxov a ich svojráznosťou je, že presnú lokalitu vyjadruje druhá časť sufíxu (Pusztaý, 53-55).

Prvky introflexívne

a. Astevaihtelu

Typickým fínskym javom je astevaihtelu čiže spoluhláskové stupňovanie, pričom dôjde k zmene v koreni slova. Takáto zmena je špecifická, ako už bolo zmienené, na introflexívne jazyky. Vo fínčine rozdeľujeme kvalitatívny a kvantitatívny astevaihtelu:

Kvantitatívny:

pp-p	kaappi : kaapin	lippu : lipun	nuppi : nupin
kk-k	pikku : pikun	ajokki : ajokin	haarukka : haarukan
tt-t	hattu : hatun	juttu : jutun	kartta : kartan

⁵

-s- je súčasťou starého latívu a -l- je znak starého lokativu (Maticsák, 88)

Kvalitatívny:

p-v	korpi : korven	orpo : orvon	
t-d	äiti : äidin	itä : idän	kato : kadon
ht-hd	lahti : lahden	lehti : lehden	tahto : tahdon
k –	aikoa : aoin	alku : alun	ikä :iän
mp-mm	lempi : lemmen	isompi : isommin	impi : immen
nt-nn	hinta : hinnan	kunta : kunnan	isäntä : isännän
nk-ng	aurinko : auringon	henki : hengen	honka : hongan
lt-ll	ilta :illan	kulta : kullan	valta : vallan
rt-rr	parta : parran	saarto : saarron	
lke-lje	kulkea : kuljen		
rke-rje	arki : arjen	järki : järjen	
k-v	luku : luvu	puku : puvu	

- b. Existujú koreňové zmeny, ktoré nepriraďujeme medzi astevaihtelu, ale pri skloňovaní dojde k zmene v koreni slova. Tieto sú slová skončiacie napríklad na:

nen-se	ihminen : ihmisen	itkuinen : itkuisen	nainen : naisen
e-ee	huone : huoneen	huone : huoneen	kade : kateen
i-e	henki : hengen	joki : joen	kivi : kiven
Us-Ukse	ajatus : ajatuksen	kysymys : kysymyksen	
as-aa	ahdas : ahtaan	altis : alttiin	ehdokas : ehdokkaan
UUys-UUd	kalleus : kalleuden	saalaisuus : salaisuuden	terveys : terveyden
n-me	alasin : alasimen	elin : elimen	kytkin : kytkimen
tOn-tOmA	työtön : työttömän	armoton : armottoman	onneton : onnettoman

c. Iné vnútorné zmeny

Vo finčine vedľa seba môžu stáť len tri vokály (okrem zložených slov), preto v prípadoch keď slovo skončí na dva vokály alebo diftong pri skloňovaní dôjde k zmene v koreni slova. Napr.:

yö – öinen noc – nočný

puu – puilla strom – na stromoch

juoda – join piť – pil/a som

V tejto práci som sa pokúsila o vymenovanie tých prvkov a javov vo finčine, ktoré podložia teóriu Skaličky, že v každom jazyku sa nájdu prvky všetkých štyroch jazykových typov (Skalička, 262). To znamená že zaradenie finčiny pod typ aglutinačný nevytláči existenciu prvkov ostatných typov v jazyku.

Zoznam použitej literatúry

- Grünthal, Riho. *Finnic adpositions and cases in change*. Helsinki : Société Finno-Ougrienne, 2003. Print.
- „Ison suomen kieliopin verkkoversio.“ Kotimaisten Kielten Keskus, 2008. 27. Jan. 2013.
Web. <http://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php>
- Lindroos, Hilikka A. *Finština nejen pro samouky*. Praha: Leda, 2002. print.
- Maticsák, Sándor, Juha Leskinen. „Eltérő irányhasználat a magyarban és a finnben.” In *Finnisch-ugrische kontrastive Untersuchungen II*. Jyväskylä, 1996.
<http://finnugor.arts.unideb.hu/adatok/maticsak/pdf/037-Irany-HB06.pdf>
- Pokorný, Jan. *Lingvistická antropologie jazyk, mysl a kultura*. Praha: Grada Publishing 2010. Print.
- Popela, Jaroslav: Skaličková jazyková typologie. FF MU Brno,
http://ujc.avcr.cz/miranda2/export/sitesavcr/data.avcr.cz/humansci/ujc/zakladniinformace/oddeleni/oddeleni-etymologicke/ke-stazeni/popela_skalickova-jazykovatypologie.pdf
- Pusztay, János. *Gyökereink*. Budapest: Nap Kiadó, 2011. Print.
- Révay, Valéria. *Finn nyelv és kultúra*. Budapest: Bölcsész Konzorcium, 2006. Print.
- Sikorski, Piotr. *Gramatyka języka fińskiego*. Poznań: Naukowe Uniwersytetu IM Adama Mickiewicza, 1984. Print.
- Skalička, Vladimír. „K maďarské gramatice.“ In: Vladimír Skalička. Souborné dílo, III. díl. Karolinum, Praha 2006. Print.